

FÖR ETT LEVANDE NORRBOTTEN

Hälsa- främjande samhälls- planering

HÄLSOFRÄMJANDE SAMHÄLLSPLANERING

Hälsofrämjande samhällsplanering för goda livsmiljöer är ett omfattande område där flera nationella mål och olika lagstiftning har betydelse, eftersom frågorna spänner över många olika sektorer och områden.

I detta PM ges en sammanställning och kort beskrivning av ett urval av de nationella målen, styrdokument och aktuell forskning som är av relevans för hälsofrämjande samhällsplanering. Målen har också satts i ett sammanhang som är av relevans för Norrbotten, den regionala utvecklingsplaneringen och den regionala folkhälsostrategin.

PM:et vänder sig främst till tjänstepersoner inom översiktsplanering, folkhälsostrategiskt arbete samt beslutsfattare på kommunal och regional nivå.

PM:et omfattar följande:

- Agenda 2030
- Regional utveckling
- Folkhälsopolitiska mål
- Nationella miljömål
- Transportpolitiska mål
- Lagrum
- Mål för bostäder och samhällsbyggande
- Nationella jämställdhetsmål
- Landsbygds politik
- Politisk för gestaltad livsmiljö
- Friluftspolitiska mål
- Aktuell forskning

PM-et är framtaget av Tyréns konsulter på uppdrag av det regionala nätverket för hälsofrämjande samhällsplanering, med representanter från Region Norrbotten, Länsstyrelsen Norrbotten, Norrbottens Kommuner och Luleå tekniska universitet 2022-02-09, med stöd av finansiering från Tillväxtverket.

MED FINANSIERING FRÅN

Hälsofrämjande samhällsplanering i tider av samhällsomvandling

I Norrbotten pågår en omfattande samhällsomvandling med samhällen som flyttas för att möjliggöra gruvbrytning, men också en samhällsomställning i samband med stora företagsetableringar och företagsexpansioner. Dessa etableringar och expansioner skapar stora möjligheter för regional utveckling, tillväxt och konkurrenskraft, men medför också utmaningar inom kompetensförsörjning, infrastruktur och bostäder.

Inom ramen för denna utveckling och tillväxt är det angeläget att främja de goda livsmiljöer som finns idag men också att tillskapa nya attraktiva miljöer för människor i livets alla skeden. Genom att beakta människors hälsa och välmående och se till människors behov av olika samhällsstrukturer stärker vi regionens attraktionskraft. Här har hälsofrämjande samhällsplanering en central roll att fylla.

Hur våra samhällen och städer är utformade påverkar hur vi lever, rör oss, umgås, arbetar och hur vi mår. En god, jämlik och jämställd samhällsplanering ger tillgång till ett utbud som är tillgängligt för alla människor med olika behov. När vi lyckas skapa ett samhälle där det är lätt för alla att göra de hälsosamma valen kommer vi närma oss en mer jämlik hälsa, en förbättrad folkhälsa och ett ökat välbefinnande.

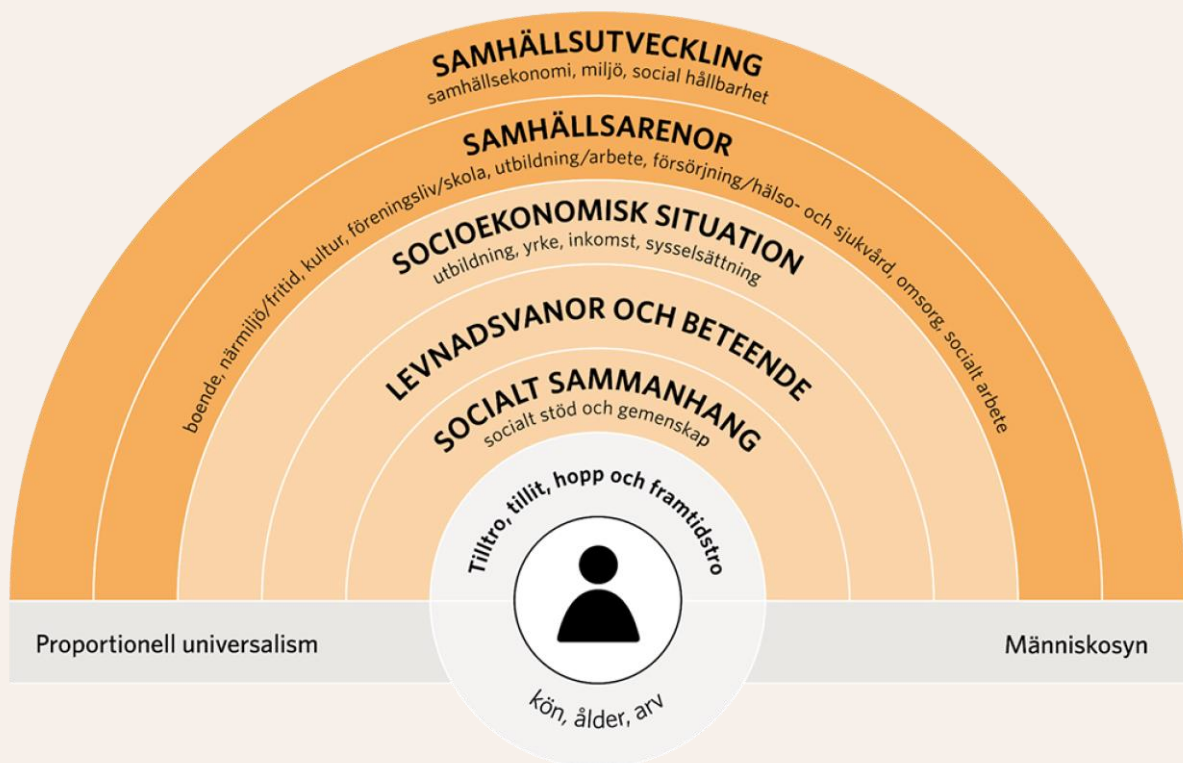
I detta PM finns det stöd för hur ett hälsofrämjande samhälle kan skapas. Vår förhoppning är att det kan ge kunskap och argument åt såväl tjänstepersoner som beslutsfattare för att kunna prioritera insatser i planering och förvaltning, som stödjer en god livsmiljö för alla norrbottningar idag och i framtiden. För att uppnå detta behövs prioriteringar och kloka beslut inom många olika typer av verksamheter såsom skola, skolskjuts, skolvägar, natur- och kulturfrågor, besöksnäringen, bostadsfrågor, kollektivtrafik mm.

Stödjande samhällsstrukturer för hälsa och välbefinnande

Hur våra samhällen och städer är disponerade, utformade och gestaltade påverkar hur vi arbetar, lever, umgås och förflyttar oss. Detta påverkar i sin tur vår hälsa och välmående. I en omsorgsfullt gestaltad miljö samspelar form, funktion och hållbarhet vilket kan bidra till exempelvis ökad hälsa, välbefinnande och trivsel. För att åstadkomma detta behöver gestaltning av hög kvalitet genomsyra såväl planering som byggande och förvaltning.

Människors hälsa påverkas dels av de faktorer som individen själv bär på dvs ålder, kön, arv, och dels av de faktorer som samhället bär på, ex socioekonomiska, kulturella och miljömässiga förhållanden. Det är alltså många olika faktorer hos individen och i samhället som skapar villkor och förutsättningar för en god och jämlik hälsa – de här kallas för hälsans bestämningsfaktorer, se fig 1.

Figur 1. Hälsans bestämningsfaktorer, SKR.

Det finns därmed faktorer på olika nivåer som alla påverkar hälsan. Det finns starka kopplingar mellan de individuella förutsättningarna för god hälsa, de inre ljusa bågarna i figuren ovan, och de samhälleliga förutsättningarna för god hälsa, såsom samhällsarenor och samhällsutveckling, de yttre mörkare bågarna.

För en hälsofrämjande samhällsplanering är de olika samhällsarenorna särskilt relevanta, vilka i sin tur är avgörande för de individuella förutsättningarna. Tillgången till olika samhällsarenor - såsom boende, närmiljö/fritid, kultur, föreningsliv/skola, utbildning/arbete, försörjning/hälso- och sjukvård, omsorg, socialt arbete - skapar förutsättningar för olika levnadsvanor och de olika val vi kan göra.

En hälsofrämjande samhällsplanering innebär alltså att främja och utveckla dessa olika samhällsarenor som alla är stödjande strukturer för hälsa, när de tillgängliga, jämlika och jämställda.

AGENDA 2030

FN har antagit Agenda 2030 och 17 globala utvecklingsmål som syftar till att uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld till år 2030. En god och jämlik hälsa är både en förutsättning för att nå de globala målen och ett resultat av arbetet med Agenda 2030.

Hälsan påverkas av omgivande livsmiljöer och de livsvillkor under vilka vi föds, växer upp, arbetar och åldras, vilket också påverkar våra levnadsvanor. Hälsan i befolkningen har därför en direkt eller indirekt koppling till samtliga 17 globala mål i agendan.

Två av målen i Agenda 2030 har en särskild relevans för hälsofrämjande planering; Mål 3: God hälsa och välbefinnande och Mål 11: Hållbara städer och samhällen.

Mål 3: God hälsa och välbefinnande

Övergripande mål: Säkerställ att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande i alla åldrar

Målet anger att god hälsa och välbefinnande ska uppnås i hela världen till år 2030. En god hälsa är en grundförutsättning för att klara skolan, arbeta och att bidra till samhällets utveckling. Hälsan är dock ojämnt fördelad i befolkningen. Ju mer utsatt socioekonomisk situation desto vanligare är det med sämre hälsa och desto större konsekvenser av ohälsa. Att förbättra folkhälsan för alla och minska skillnaderna i hälsa är därmed avgörande för att klara de demografiska utmaningar vi har, där fler behöver samhällsservice, samtidigt som den arbetsföra befolkningen och därmed skatteintäkterna minskar.

Kommuner, regioner, regionala kollektivtrafikmyndigheten samt nationella myndigheter såsom Trafikverket, ansvarar för merparten av den planering och samhällsservice som har betydelse för befolkningens hälsa genom hela livet. Därför har flertalet av de globala målen en koppling till mål 3 samt till Sveriges nationella mål om god och jämlik hälsa.

Mål 3 har 13 delmål där frågor inom trafik, hälsa och miljö har särskild bäring på samhällsplanering. En god och hälsofrämjande planering spelar stor roll för tillgängligheten, tryggheten, säkerheten, miljön och hälsan i befolkningen.

Delmål 3.6 | Minska antalet dödsfall och skador i trafiken

Delmål 3.8 | Tillgängliggör sjukvård för alla

Delmål 3.9 | Minska antalet sjukdoms- och dödsfall till följd av skadliga kemikalier och föroreningar

På vilket sätt detta ska genomföras har en stark koppling till mål 11.

Mål 11: Hållbara städer och samhällen

Övergripande mål: Städer och bosättningar ska vara inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.

Hållbar samhälls- och stadsutveckling omfattar hållbart byggande och hållbar planering inklusive bostäder, offentliga platser såsom parker och torg, transporter, återvinning och säkrare kemikaliehantering. I Norrbotten är även tillgänglighet till det rörliga friluftslivet, natur och kulturvärden angeläget, för att främja och utveckla det hållbara samhället.

I genomförandet krävs samarbete mellan sektorer och styrning på flera nivåer samtidigt, inklusive utvecklade former för dialog med medborgare och näringsliv. Detta omfattar såväl nationell, regional, kommunal som lokal nivå.

I målet anges att särskild hänsyn bör tas till kvinnors och flickors behov av infrastruktur och till personer med funktionsnedsättning, barn, samt äldre människors behov.

Mål 11 har 10 delmål där samtliga kräver en god samhällsplanering för att uppnås:

Delmål 11.1 | Säkra bostäder till överkomlig kostnad

Delmål 11.2 | Tillgängliggör hållbara transportsystem för alla

Delmål 11.3 | Inkluderande och hållbar urbanisering

Delmål 11.4 | Skydda världens natur- och kulturarv

Delmål 11.5 | Mildra de negativa effekterna av naturkatastrofer

Delmål 11.6 | Minska städernas miljöpåverkan

Delmål 11.7 | Skapa säkra och inkluderande grönområden för alla

Delmål 11.A | Främja nationell och regional utvecklingsplanering

Delmål 11.B | Implementera strategier för inkludering, resurseffektivitet och katastrofriskreducering

Delmål 11.C | Bistå de minst utvecklade länderna med hållbar och motståndskraftig byggnation

REGIONAL UTVECKLING

Nationell strategi för hållbar regional utveckling

I Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, anges inriktningen för den regionala utvecklingspolitiken. Målet är utvecklingskraft med stärkt lokal och regional konkurrenskraft för en hållbar utveckling i alla delar av landet.

De strategiska områdena för att nå målet och genomföra den regionala utvecklingspolitiken är:

- Likvärdiga möjligheter till boende, arbete och välfärd i hela landet
Prioriteringar:
 - hög livskvalitet med goda och attraktiva livsmiljöer
 - god samhällsplanering
 - god tillgång till kommersiell och offentlig service.
- Tillgänglighet i hela landet genom digital kommunikation och transportsystemet
Prioriteringar:
 - tillgänglighet genom hållbara transportsystem.
 - förbättrad tillgång till snabbt bredband och ökad digital användning
- Kompetensförsörjning och kompetensutveckling i hela landet
- Innovation och förnyelse samt entreprenörskap och företagande i hela landet

Genomförandet av den regionala utvecklingspolitiken ska vara samordnad med landsbygdpolitiken, politiken för hållbar stadsutveckling, miljöpolitiken och andra berörda politikområden, samt därtill bidra till genomförandet av Agenda 2030.

Den nationella strategin, med dess strategiska områden och prioriteringar, är ett stöd och en vägledning för regionernas arbete med regional utveckling och utgör ett underlag till de regionala utvecklingsstrategierna.

Regional utvecklingsstrategi Norrbotten 2030

Enligt lagen om regionalt utvecklingsansvar (SFS 2010:630) ska regionerna genomföra insatser för att skapa en hållbar regional tillväxt och utveckling. En region ska utarbeta och fastställa en strategi för länets utveckling och samordna insatser för genomförandet av strategin. Enligt förordningen om regionalt tillväxtarbete (2017:583), ska alla dimensioner av hållbarhet vara en integrerad del i analyser, strategier, program och insatser i det regionala tillväxtarbetet

Region Norrbotten antog år 2019, Regional utvecklingsstrategi Norrbotten 2030, med visionen att Norrbotten ska bli Sveriges mest välkomnande och nytänkande län.

De gemensamma, övergripande målen är att Norrbotten ska:

- Vara välkomnande, hållbart och attraktivt
- Skapa hållbar tillgänglighet
- Ha en väl fungerande kompetensförsörjning
- Vara innovativt och konkurrenskraftigt

Alltid med hållbarhet, jämställdhet, jämlikhet och mångfald i fokus.

Följande **prioriterade insatsområden** ska beskriva vägen dit:

1. Hög kvalitet i attraktiva livsmiljöer

Effektmål:

- En livskraftig region
- Attraktivt boende och närmiljö
- Begränsad miljöpåverkan
- Ökad delaktighet och grundläggande samhällsservice
- God, jämlik och jämställd hälsa

2. Hållbara transporter och tillgänglighet

Effektmål:

- Norrbotten ska bli bättre på att möta förväntningarna på tillgänglighet
- Norrbotten ska ställa om transporterna för ett mer hållbart samhälle

3. Flexibel och väl fungerande kompetensförsörjning
4. Smarta, hållbara innovationer och entreprenörskap

Inom de prioriterade insatsområdena har ett antal åtgärder föreslagits. Nedan ges exempel på där det regionala utvecklingsarbetet kan stödja och bidra till attraktiva livsmiljöer genom en hälsofrämjande samhällsplanering.

Hög kvalitet i attraktiva livsmiljöer

Norrbotten behöver levande landsbygder

- Öka samordningen mellan olika samhällsfunktioner i länet, exempelvis transporter, service och välfärd
- Verka för förbättrad tillgänglighet mellan länets orter

”Attraktiva livsmiljöer skapas där det finns ett brett utbud och en hög variation av upplevelser, tjänster och service”.

Norrbotten ska ha smarta och hållbara samhällen

- Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer

Satsa på trygga miljöer

- Skapa nya former av mötesplatser för utvecklat socialt samspel mellan människor
- Bygg bort otrygga miljöer

Fysisk planering på kommunal och regional nivå

- Skapa metoder för samverkan, samordning och samhandling kring mellankommunala frågor mellan kommun, region och stat
- Stimulera dialog om hur den fysiska planeringen och andra utvecklingsinsatser kan bidra till ett ökat samspel mellan länets tätorter och landsbygder
- Skapa en strukturbild för Norrbotten, som kopplar samman den regionala utvecklingsstrategin med kommunernas översiktsplaner

Norrbotten har unika natur- och kulturvärden

- ✦ ○ Insatser för att bevara, utveckla och tillgängliggöra natur- och kulturmiljöer
- ✦ ○ Främja ett breddat näringsliv genom att skapa innovativa miljöer utifrån kultur, kulturarv och naturmiljöer
- Tillgängliggör och säkerställ långsiktig lokal och regional förvaltning av kultur, natur- och kulturmiljöer

Stärk den kulturella infrastrukturen

- Stärk den kulturella infrastrukturen genom ökad samverkan och samordning mellan verksamheter, kommuner, civila samhället och kulturskapare
- Främja möjligheter för människors eget kulturskapande i hela länet, särskilt för barn och unga
- Stärk nationella minoriteters och urfolks kulturskapande och utveckling av kulturella uttryck, identitet och språk

Idrottsrörelsen bygger hälsa, utveckling och gemenskap

- Utveckla en jämställd och inkluderande idrottsrörelse, på alla nivåer och i alla verksamheter

Hållbara transporter och tillgänglighet

Tillgängligheten är viktig för samhällsutvecklingen

- Verka för effektiva transporter för att möta efterfrågan på tillgänglighet
- Uppmuntra innovativa projekt som effektiviserar och samordnar transporter
- Arbeta för att säkerställa framkomlighet och säkerhet på länets transportinfrastruktur

Ett funktionellt transportsystem för ett hållbart näringsliv

- Utveckla noder längs nationella och internationella transportstråk
- Verka för att stärka norra Sveriges utveckling av transportsystemet
- Verka för att Norrbotten ska vara en del av de nationella och internationella transportstråken

Omställning mot mer hållbart resande

- Verka för utveckling och ökad tillgång av fossilfria drivmedel
- Skapa förutsättningar för ett hållbart transportsystem
- Öka andelen resenärer i kollektivtrafik
- Skapa förutsättningar för ökad gång- och cykeltrafik

FOLKHÄLSOPOLITISKA MÅL

Nationellt folkhälsopolitiskt ramverk

I Sverige styrs folkhälsoarbetet av ett folkhälsopolitiskt ramverk, som består av ett övergripande, nationellt folkhälsopolitiskt mål och åtta målområden. Flera olika lagar och förordningar är integrerade i de olika målområdena.

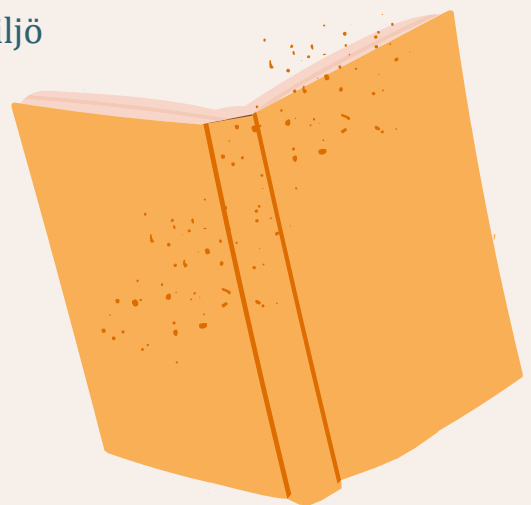
Det övergripande målet är att folkhälsopolitiken ska skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Folkhälsopolitiken syftar till att åstadkomma mer jämlika livsvillkor och därmed möjligheter för en jämlik hälsa.

Målområdena återspeglar hälsans bestämningsfaktorer, vilka omfattar både de individuella förutsättningarna för god hälsa, och de samhälleliga förutsättningarna för god hälsa, såsom samhällsarenor och samhällsutveckling.

För en hälsofrämjande samhällsplanering är de olika samhällsarenorna såsom boende och närmiljö (målområde 5) särskilt relevanta, vilka i sin tur skapar förutsättningar för olika levnadsvanor (målområde 6) och de olika val vi kan göra.

Folkhälsopolitikens målområden

1. Det tidiga livets villkor
2. Kunskaper, kompetenser och utbildning
3. Arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö
4. Inkomster och försörjningsmöjligheter
5. Boende och närmiljö
6. Levnadsvanor
7. Kontroll, inflytande och delaktighet
8. En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård

En god och jämlik hälsa – åtta målområden

Målområde 5. Boende och närmiljö

Flera nationella mål och olika lagstiftning har betydelse för boende och närmiljö samt för att bidra till god och jämlik hälsa, däribland Plan- och bygglagen och Miljöbalken.

I plan- och bygglagen (SFS 2020:900) finns i första kapitlet bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att främja:

- en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden
- en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.

Miljöbalken (SFS 2020:1174) syftar till att främja en hållbar utveckling med en hälsosam och god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Miljöbalken skall tillämpas så att:

- människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter,
- värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
- den biologiska mångfalden bevaras,
- mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en långsiktigt god hushållning tryggas, och
- återanvändning och återvinning främjas så att ett kretslopp uppnås.

Tillgång till en god och ekonomiskt överkomlig bostad i ett område som ger samhälleliga förutsättningar för social gemenskap bidrar till trygghet, tillit och en god och jämlik hälsa. Samhällsplaneringen bör motverka segregation och exponering för skadliga miljöfaktorer, samt främja god luftkvalitet, minskat trafikbuller och tillgång till grönområden. Med ett perspektiv om jämlikhet och hälsa inom samhällsplanering kan förändringar åstadkommas som påverkar människors levnadsvillkor och minskar ojämlikheten i hälsa.

Viktiga förutsättningar är:

- tillgång till en fullgod och ekonomiskt överkomlig bostad
- bostadsområden som är socialt hållbara
- sunda boendemiljöer på jämlika villkor.

Målområde 6. Levnadsvanor

Hälsosamma levnadsvanor främjar en god hälsa. För att åstadkomma en god och jämlik hälsa är det viktigt att stärka människors handlingsutrymme och möjligheter till hälsosamma levnadsvanor och så långt som möjligt ta hänsyn till hur olika sociala grupper påverkas. För att bidra till en god och jämlik hälsa behöver insatser inom området levnadsvanor vara både främjande och förebyggande.

Viktiga förutsättningar är:

- begränsad tillgänglighet till hälsoskadliga produkter
- ökad tillgänglighet till hälsofrämjande produkter, miljöer och aktiviteter
- att stärka det hälsofrämjande och förebyggande arbetet med levnadsvanor i välfärdens organisationer.

Målområdena ska liksom Agenda 2030 och de globala målen ses som en helhet som samspelar med varandra, exempelvis avseende vår livsmiljös påverkan på även de andra målområdena såsom försörjningsmöjligheter och delaktighet.

För att stärka det långsiktiga arbetet med goda matvanor och fysisk aktivitet finns även ett delmål i folkhälsopolitiken: Ett samhälle som främjar ökad fysisk aktivitet och bra matvanor för alla. Det här ger en koppling över till friluftspolitiken som har mål om attraktiv och tillgänglig natur för alla, vilket uppmuntrar ökad fysisk aktivitet.

Norrbottnens folkhälsostrategi 2018-2026

Norrbottnens folkhälsostrategi är framtagen av Norrbottens folkhälsopolitiska råd som består av Region Norrbotten, Länsstyrelsen Norrbotten och Norrbottens Kommuner.

Det övergripande målet är att norrböttningarna ska uppnå en förbättrad och mer jämlik och jämställd hälsa. För att nå detta finns fyra prioriterade områden med delmål formulerade för varje område:

1. Utbildningsnivån och det livslånga lärandet ska öka och bli mer jämlikt och jämställt.
2. Levnadsvanor som påverkar hälsan positivt ska öka i omfattning och bli mer jämlika och jämställda.
3. Normer och värderingar som främjar den jämlika och jämställda hälsan ska stärkas.
4. Kommuner och regionala företrädare arbetar systematiskt med folkhälsa.

För en hälsofrämjande samhällsplanering är delmål 2 om levnadsvanor som påverkar hälsan positivt, särskilt relevant. Genom god samhällsplanering kan man stärka arenor vilka utgör stödjande strukturer för hälsan. Till Norrbottens folkhälsostrategi hör en regional handlingsplan där delmålen bryts ner ytterligare. Där finns formulerade så kallade deldelmål, indikatorer och prioriterade aktiviteter, där många av dem syftar till att bidra till en mer hälsofrämjande fysisk miljö i Norrbotten.

Arena Boende och närmiljö

Genom hälsofrämjande samhällsplanering erbjuds invånarna lättillgängliga, attraktiva, trygga och säkra livsmiljöer, tillgängliga offentliga utrymmen och sociala mötesplatser, samt en god infrastruktur. Det stimulerar till ökad utomhusvistelse och fysisk aktivitet, samt till ökat socialt deltagande som främjar välbefinnandet. Såväl yngre som äldre i civilsamhället utgör en viktig roll i arbetet med att stödja och inspirera andra människor i närområdet till en hälsosammare livsstil.

”Deldelmål”

5. Förbättra förutsättningarna för hälsofrämjande samhällsplanering på lokal och regional nivå

Resultat:

- Fler människor är fysiskt aktiva
- Samhällsplanerare i flera kommuner har utbildats och fått ökade kunskaper om hälsofrämjande stadsplanering.

”Deldelmål”

6. Förbättra förutsättningarna för ett ökat socialt deltagande bland äldre

Resultat:

- Fler äldre som deltar i social gemenskap, får kunskap om hälsosam kost och är fysiskt aktiva.
- Sociala aktiviteter, natur- och kulturupplevelser anordnas på fler äldreboenden.

Arena Fritid och kultur

Ett inkluderande samhälle där offentliga aktörer, i samverkan med privata aktörer och idéburna organisationer, aktivt främjar socialt deltagande och hälsosamma levnadsvanor med fysisk aktivitet och rörelse för alla. Länets invånare ges, utifrån sina förutsättningar, möjlighet att ta del av naturen och ett varierat fritids- och kulturutbud.

”Deldelmål ”

10. Bidra till ökad fysisk aktivitet och mer hälsosamma matvanor

11. Bidra till likvärdiga möjligheter till fritidsaktiviteter och friluftsliv

Arena Skola och utbildning

En hälsofrämjande förskola och skola där barnen är delaktiga och där de aktörer som är involverade i barnens och de ungas hälsa samverkar i högre grad. Hälsosam kost prioriteras och barnen uppmuntras aktivt till dagliga inslag av fysisk aktivitet. Detta kan ske genom aktiv transport till och från skolan, som en integrerad del i all undervisning, på rasten och i anslutning till skoldagen. Även inom vuxenutbildningen får studerande kunskaper om hälsosamma levnadsvanor.

”Deldelmål ”

12. Stöd till hälsofrämjande skolutveckling

NATIONELLA MILJÖMÅLEN

Riksdagen fattade 1999 det första beslutet om att Sverige ska ha uppföljningsbara miljömål för att mäta tillståndet i miljön. Miljömålen har över tid uppdaterats och utökats med etappmål och indikatorer. Idag innefattar Sveriges nationella miljökvalitetsmål den miljömässiga dimensionen av Agenda 2030. Miljömålen är därmed en viktig utgångspunkt för genomförandet av Agenda 2030 i Sverige.

Målen ska ge vägledning till hur nationella myndigheter, länsstyrelser, kommuner och andra aktörer ska bedriva sitt miljöarbete. Till varje miljömål finns preciseringar som förtydligar hur tillståndet i miljön ska vara för att målet ska vara uppfyllt. Målen följs upp av indikatorer som visar om utvecklingen går i rätt riktning och hur miljön mår. Till miljömålen följer även etappmål för att det ska bli tydligare vilka insatser som behövs för att målen ska nås. Etappmålen är tidsatta och de åtgärder som måste till inom tidsspannet är tydligt beskrivna.

Samtliga miljömål berörs av fysisk planering och är också av relevans för folkhälsofrågor. Det är viktigt att synliggöra vilka hälsoaspekter som kopplar till den fysiska planeringen för att lättare bidra till måluppfyllelse inom ramen för fysiska planeringen.

För en del miljömål är kopplingen till folkhälsa tydlig och där målen ämnar uppfylla faktorer som är avgörande för människans överlevnad. Detta gäller till exempel Frisk luft, Giftfri miljö, Grundvatten av god kvalitet och God bebyggd miljö.

Folkhälsomålens koppling till miljömålen är tydliga. Folkhälsomyndighetens mål om ökad fysisk aktivitet har koppling till God bebyggd miljö, Begränsad klimatpåverkan och Frisk luft där ett hälsofrämjande arbetet inkluderar åtgärder för att minska fysisk inaktivitet genom de kommunala planprocesserna. Anläggning av fler cykelvägar, ökad tillgång till grönområden i närmiljön samt skapande av bullerfria omgivningar är några exempel på åtgärder som kan bidra till måluppfyllelse. Människors påverkan av sin boendemiljö är en viktig faktor för medborgares delaktighet och inflytande i samhället både vad gäller kulturutbud, närmiljöns utformning och delaktighet i demokratiska processer. Betydande faktorer för dessa frågor som kan påverkas i den fysiska planeringen är avstånd och tillgänglighet.

Tillgången till och möjligheten att utöva friluftsliv har en stor betydelse för folkhälsan. I sju av miljö kvalitetsmålen står det uttryckligen i preciseringarna för målen att värden för friluftslivet ska värnas och bibehållas. Dessa är Levande sjöar och vattendrag, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Storslagen fjällmiljö och Ett rikt växt- och djurliv. Även måluppfyllelse för övriga miljö kvalitetsmål är kopplat till möjligheten att utöva friluftsliv, även om detta inte uttrycks i målformuleringarna eller preciseringarna. Den regionala och den kommunala fysiska planeringen har stor påverkan på hur måluppfyllelse för dessa mål kan nås.

Regionalt åtgärdsprogram för miljömålen

År 2018 antog Länsstyrelsen i Norrbotten det regionala åtgärdsprogrammet för miljömålen i Norrbotten "*Tillsammans för Norrbottens framtid*". Programmet är gemensamt för både miljömålsarbetet och klimat- och energiarbetet. Programmet innehåller en åtgärdslista som ska bidra till att uppnå flera av de globala hållbarhetsmålen i agenda 2030. De fokusområdena som pekas ut är:

- **Transport och energi** som handlar om att öka omställningstakten för att nå de uppsatta nationella målen. Det kan handla om att regionen behöver snabba på övergången från fossilfria energikällor och öka takten i energieffektiviseringen.
- **Ekonomisk omställning – resurseffektiv cirkulär ekonomi** handlar om att de produkter som produceras behöver vara energisparande och resurseffektiva ur ett livscykelperspektiv, men också att det ska finnas förutsättningar att underhålla, reparera och uppgradera.
- **Ekosystem** handlar om att möta behoven av efterfrågan på mark och vatten på ett sätt som inte överutnyttjar olika ekosystem och ökar pressen på olika arter.
- **Övriga åtgärder** innefattar sådana som inte passar in i övriga tre fokusområden. Det kan handla om samverkan och ökad kunskap.

De åtgärder i programmet som är särskilt relevanta för att nå folkhälsomålen är bland annat:

- Tydligare markering av cykelbanor så att bilister och gångare ser dem.
- Samverkan mellan landsbygdsutvecklare och bredbandssamordnare på regional och lokal nivå.
- Mobilapp för skyddade områden för att skapa tillgänglighet till naturen.

Miljömål av särskild relevans för folkhälsa i Norrbotten

Det finns några miljömål och preciseringar i dem med koppling till folkhälsa som kan anses vara särskilt relevanta för Norrbotten. Dessa är:

- **God bebyggd miljö** och särskilt preciseringar om: *Hållbar samhällsplanering, kollektivtrafik och gång- och cykel, natur- och grönområden, god vardagsmiljö och hälsa – och säkerhet.*
- **Storlagen fjällmiljö** och särskilt preciseringar om: *Bevarade natur- och kulturmiljövärden, friluftsliv och buller samt fjällens miljötilstånd*
- **Giftfri miljö** och särskilt preciseringar om: *förorenade områden*

TRANSPORTPOLITISKA MÅL

Nationella transportpolitiska mål

Det övergripande nationella transportpolitiska målet är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. Målet preciseras som ett funktionsmål och ett hänsynsmål.

Funktionsmålet handlar om tillgänglighet till transportsystemet. Det syftar i huvudsak till att transportsystemet utformning, funktion och användning ska medverka till att ge alla en grundläggande tillgänglighet med god kvalitet. Målet syftar också till att uppnå jämställdhet och svara likvärdigt mot kvinnors och mäns transportbehov.

Hänsynsmålet handlar om säkerhet, miljö och hälsa. Transportsystemets utformning, funktion och användning ska anpassas till att ingen ska dödas eller skadas allvarlig och även bidra med att det övergripande generationsmålet för miljö och miljö kvalitetsmålen nås samt bidra till ökad hälsa.

Det övergripande målet följs upp med hjälp av mätbara indikatorer med underliggande mått för att se om det går åt rätt håll.

Trafikverket utgår i sin målbild 2030 utifrån 10 prioriterade aspekter där transportsystemet är av avgörande betydelse för att nå det hållbara samhället 2030. Särskilt relevant för hälsofrämjande samhällsplaneringen är prioriteringarna trygghet, trafiksäkerhet, aktiv mobilitet och tillgänglighet i hela landet. Aktiv mobilitet ska nå målet att andelen färdsträcka med gång, cykel eller kollektivtrafik ska vara minst 25 % år 2025 (uttryckt i personkilometer). Målet om aktiv mobilitet är en utmaning för en region som Norrbotten där färdsträckorna för bilresor troligtvis är längre än för andra regioner. Att i personkilometer nå minst 25 % gång, cykel eller kollektivtrafik kräver ett aktivt arbete med att minska bilåkandet och öka andelen kollektivtrafik på längre färdsträckor.

Regionala länstransportplanen och regionala mål

Region Norrbotten är planupprättare för Länstransportplanen 2018-2029. Planen visar större prioriterade investeringar samt åtgärder för kollektivtrafik, gång- och cykelvägar, trafiksäkerhetsåtgärder samt bidrag för effektiviseringar i kommunala vägnätet. Länstransportplanen tar

utgångspunkt i de regionala mål och strategier som finns. Planen ska bland annat ses som ett medel för att uppnå de mål och fokusområden som ges i den regionala utvecklingsstrategin (redovisas i kapitel 3).

Kollektivtrafikåtgärder och gång- och cykelåtgärder som anges i planen i kombination med en strategisk järnvägsåtgärd bidrar till mindre utsläpp, buller och till förbättrad folkhälsa i regionen redan på kort sikt.

En ny länstransportplan för 2022-2033 är på remiss under våren. Den har samma inriktning som nu gällande plan även om justeringar har gjorts gällande t.ex. effektbedömningar av åtgärder.

Samtliga fem fokusområden som nämns i RUS är relevanta för regionala länstransportplanen och ett urval av målområdena bedöms som särskilt relevanta för den regionala transportplaneringen. Dessa är:

Livsmiljöer

- Utvecklingsarbetet i länet ska bidra till attraktiva miljöer för invånare och besökare.
- God tillgång till ett rikt och varierat kultur- och nöjesutbud, sociala nätverk, service, välfärd, bra boende, kvalificerade och givande arbetstillfällen, goda kommunikationer och pendlingsmöjligheter och välutbyggd informations- och kommunikationsinfrastruktur.

Tillgänglighet

- God tillgänglighet till arbete, utbildning, samhällsservice och kultur- och fritidsaktiviteter för både besökare och boende i länet.
- Utvecklingen av större sammanhängande arbetsmarknadsregioner.
- Ett långsiktigt hållbart transportsystem som skapar förutsättningar för säkra, trygga och effektiva transporter.
- Flexibla och effektiva transportkedjor där transportslagen samverkar genom exempelvis funktionella terminalpunkter.
- Samverkan mellan statliga, regionala och kommunala aktörer inom bland annat transportinfrastruktur, kollektivtrafik och fysisk planering ökar förutsättningarna för en förbättrad tillgänglighet för alla medborgare samt att det sker på ett hållbart sätt.

Flera av de ovan nämnda målområden som regionala länstransportplanen har som utgångspunkt är även av betydelse för att nå folkhälsomålen. Ett arbete med regionalt hälsofrämjande samhällsplanering kan bidra till att uppfylla målbilderna för regionala länstransportplanen.

LAGRUM

Plan- och bygglagen

Det finns ett tydligt lagstöd för att arbeta med social hållbarhet i fysisk planering. PBL:s portalparagraf anger att planläggning av mark och vatten ska främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer. I PBL:s andra kapitel anges att planläggningen ska främja en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper. Andra kapitlets 6e och 7e §§ är särskilt relevanta att hänvisa till för att uppnå folkhälsomål. Det anges i 7 §:

" Vid planläggning enligt denna lag ska hänsyn tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse finns parker och andra grönområden... lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse ..."

Planupprättaren ska också enligt lagens 4 kap. (bland annat 31 och 33 §§) ange hur planen ska genomföras och vilka tekniska, ekonomiska och fastighetsrättsliga åtgärder som behövs för detta. En redovisning behöver alltså göras i planbeskrivning hur skrivningarna i PBL:s andra kapitel ska tillgodoses.

I den mer detaljerade skalan så finns det i 8 kapitlet skrivningar om utformning av tomt och byggnadsverk: *"Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för att ordna både friyta och parkering enligt första stycket 4, ska man i första hand ordna friyta."*

Boverket lyfter tydligt fram att planering enligt PBL ska främja ändamålsenliga strukturer av bebyggelse, grönområden och transportinfrastruktur och tillgodose människors behov av natur, park och tillräcklig friyta för lek, motion och annan utevistelse.

Vidare nämns att en god livsmiljö och strukturer och miljöer som stödjer fysisk aktivitet och därmed en god folkhälsa bör ses som allmänna intressen i den fysiska planeringen.

Plan- och bygglagen reglerar i dagsläget inte hur långt det ska vara till grönområden eller idrottsplatser, storleken på lektytor eller skolgårdar med mera vilket i praktiken har stor betydelse för hur eller hur mycket vi rör på oss. Boverket har dock arbetat fram riktlinjer och föreskrifter för detta för att det ska bli lättare att ange ställningstaganden i de kommunala översiktsplanerna.

Miljöbalken

Miljöbalken är tillsammans med PBL den viktigaste lagstiftningen för att säkra och utveckla miljöer som stödjer fysisk aktivitet. Lagens hushållningsbestämmelser anger allmänna intressen som kompletterar de allmänna intressena enligt 2 kap. plan- och bygglagen. Här finns också områdesskydd som verktyg för att långsiktigt säkra mark för rekreation och friluftsliv.

Enligt 2 kap. 2 § PBL ska bestämmelserna om hushållning med mark och vattenområden enligt 3 och 4 kap. miljöbalken tillämpas. Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken ska mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse för allmänheten på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Särskild hänsyn ska tas till behovet av grönområden i och nära tätorter.

Ett bra stöd i lagrummen

Sammanfattningsvis finns det ett bra stöd i både plan- och bygglagen och miljöbalken för att jobba med folkhälsa i den fysiska planeringen. Kompletterat till lagstiftningen finns föreskrifter, rekommendationer och riktlinjer från nationella myndigheter som kan användas till ställningstaganden i den regionala och kommunala fysiska planeringen.

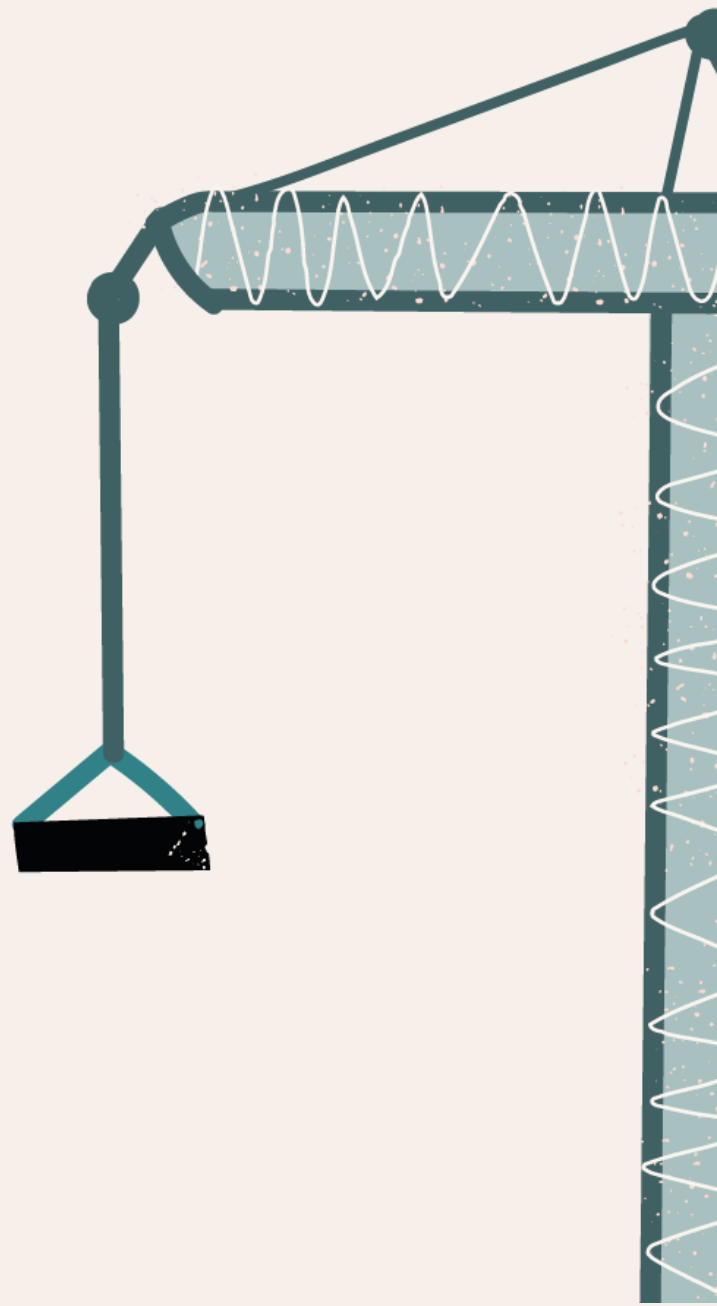
MÅL FÖR BOSTÄDER OCH SAMHÄLLSBYGGGANDE

Nationella mål

Regeringens övergripande mål för bland annat samhällsplanering, bostadsmarknad och byggande är att ge alla människor i alla delar av landet en från social synpunkt god livsmiljö där en långsiktigt god hushållning med naturresurser och energi främjas samt där bostadsbyggande och ekonomisk utveckling underlättas. Målet är också långsiktigt väl fungerande bostadsmarknader där konsumenternas efterfrågan möter ett utbud av bostäder som svarar mot behoven.

Det övergripande målet har ett antal resultatindikatorer som följs upp varje år. Indikatorer som är extra relevanta för uppföljning av folkhälsa i fysisk planering är:

- antal kommuner som integrerar stadsgrönka och ekosystemtjänster i urbana miljöer vid planering, byggande och förvaltning i städer och tätorter (följs upp i miljömålsarbetet)
- insatser för att främja goda och hållbara livsmiljöer.

Regeringen är tydliga med att för flera delar av målet (*målet goda och hållbara livsmiljöer*) saknas i nuläget uppföljningsbara indikatorer. Det saknas bl.a. indikatorer för sociala värden. Istället följs målet upp med kvalitativa bedömningsgrunder som har valts för att spegla några av de mångfacetterade aspekter som krävs för arbetet med att nå målet. Det kan bl.a. handla om tvärssektoriell samverkan, miljöaspekter såsom hållbara transporter, arkitektur och gestaltning och sociala värden.

Ett aktivt arbete med hälsofrämjande samhällsplaneringen gör det lättare att kvalitativt följa upp även mål om goda och hållbara livsmiljöer.

Regional bostadsmarknadsanalys

Varje år tar Länsstyrelsen fram en regional bostadsmarknadsanalys för Norrbotten. Rapporten belyser läget på bostadsmarknaden och speciellt särskilda grupperns förutsättningar på bostadsmarknaden i länet. Rapporten är ett viktigt underlag till ett arbete med hälsofrämjande samhällsplanering då människors bostadssituation är starkt förknippad med folkhälsan.

NATIONELLA JÄMSTÄLLDHETSMÅL

Jämställdhetspolitikens övergripande mål är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Jämställdhet omfattar utöver makt även frågor som inflytande, ekonomi, hälsa, utbildning, arbete och fysisk integritet.

Regeringen har antagit sex delmål för att uppnå det övergripande målet. Dessa är:

Delmål 1: En jämn fördelning av makt och inflytande

Delmål 2: Ekonomisk jämställdhet

Delmål 3: Jämställd utbildning

Delmål 4: En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet

Delmål 5: Jämställd hälsa

Delmål 6: Mäns våld mot kvinnor ska upphöra

Ur ett socialt hållbarhetsperspektiv är det angeläget att även inkludera begreppet jämlikhet. Jämlikhet betyder att alla människor har samma värde och ska behandlas likvärdigt, oavsett till exempel etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller funktionsnedsättning. Ordet jämlikhet kommer från FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från år 1948.

Inom SKR och Folkhälsomyndighetens gemensamma arena Mötesplats social hållbarhet, har det tagits fram en beskrivning av ett socialt hållbart samhälle:

- Ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader.
- Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen.

Både förutsättningarna för hälsa och själva hälsoläget är dock ojämnt fördelade i befolkningen. En av de bärande principerna i Agenda 2030 är att "ingen ska lämnas utanför". Utmaningen att minska ojämligheten återspeglas i målet att öka jämlikheten (Globala målet nr 10) och öka jämställdheten (Globala målet nr 5).

För att bidra till en ökad jämställdhet och jämlikhet i hälsa är det viktigt att både fokusera på generella insatser som riktar sig till hela befolkningen, men också att särskilt beakta de grupper i befolkningen som löper störst risk att drabbas av ohälsa.

Vissa insatser bör alltså vara utformade så att de särskilt motsvarar olika individers och gruppers behov. Det kan exempelvis handla om förstärkta insatser för att nå ut till grupper som annars är svåra att engagera i en medborgardialog eller att anlägga en attraktiv park i eller nära ett socioekonomiskt utsatt område.

I ett inkluderande synsätt och samhälle, nyttjas mångfald och olikheter som en drivkraft för samhällsutveckling, där man motverkar exkluderande strukturer. Tillgänglighet till mötesplatser för upplevelser, deltagande och eget skapande är avgörande för ett inkluderande samhälle, särskilt för barn och unga.

Kulturmiljön kan till exempel vara en gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, där man tar tillvara kulturens inkluderande roll som stärker demokrati och delaktighet.

LANDSBYGDSPOLITIK

Nationella mål för landsbygdspolitiken

Det övergripande nationella målet för landsbygd, livsmedel och areella näringar är att insatserna ska bidra till goda förutsättningar för arbete, tillväxt och välfärd i alla delar av landet. De gröna näringarna ska vara livskraftiga och bidra till klimatomställningen och att naturresurserna används hållbart.

Regeringen anger också ett specifikt mål för landsbygden som lyder: *En livskraftig landsbygd med likvärdiga möjligheter till företagande, arbete, boende och välfärd som leder till en långsiktigt hållbar utveckling i hela landet.*

Målen för landsbygdspolitiken följs upp både kvalitativt och kvantitativt. Några av de indikatorer som används för att följa upp målen är:

- Inrikes flyttnetto, kvinnor och män
- Tillgång till fast bredband om minst 1gbit/s, eller fiber i absoluta närheten
- Tillgänglighet till dagligvarubutik, drivmedelsstation och grundskola

Regional utveckling på Norrbottens landsbygd

Norrbotten karakteriseras av långa avstånd mellan orter och räknas som en av EU:s mest glesbefolkade regioner. Det viktigaste för att skapa en hållbar och levande landsbygd är tillgången till service. Det framtagna regionala serviceprogrammet (RSP) har som mål att alla i Norrbotten ska ha tillgång till kommersiell och offentlig service inom rimliga avstånd för att möjliggöra tillväxt i glesbygd och öka attraktiviteten för länet.

Programmet ska bland annat bidra till aktiviteter inom följande områden:

- Ökad samordning av serviceslag inom offentlig och kommersiell service.
- Tillgänglighet till drivmedel och dagligvaror.
- Tillgång till grundläggande betaltjänster.
- Ökad digitalisering av tjänster.
- Satsningar på nya tekniska, innovativa lösningar för transport- och logistiklösningar.

Frågor om landsbygdsutveckling och hälsofrämjande samhällsplanering hänger tätt ihop. För båda frågorna är den sociala hållbarheten central och det som kan bidra till levande landsbygd i Norrbotten kan också bidra till en bättre folkhälsa. Det handlar om faktorer såsom jämställdhet mellan kvinnor och män, integration och mångfald, möjligheten att människor kan bo och verka på samma plats och att tillgången till kommunikationer för olika målgrupper finns.

POLITIK FÖR GESTALTAD LIVSMILJÖ

Regeringens politik för gestaltad livsmiljö

Gestaltad livsmiljö kan både vara uttryckt i det fysiska och ett synsätt. Målet handlar om både ny bebyggelse och befintlig, såväl hus som det gröna och mellanrummen. Skalan för gestaltad livsmiljö är vid. Det ska inrymma både de stora landskapen till dörrhandtaget, samt hela processen från översiktlig planering till genomförande och förvaltning.

Det övergripande mål som regeringen anger är att:

Arkitektur-, form- och designpolitiken baseras på begreppet gestaltad livsmiljö, vilket omfattar bland annat arkitektur, form, design, konst och kulturarv.

Detta ska uppnås genom att:

- Hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden
 - I propositionen 2017/18:110 handlar kvalitet om att skapa och förvalta värden, inte bara för beställaren och brukaren utan även för samhället i stort och för framtida generationer.
 - En gestaltning av hög kvalitet är en investering i alla hållbarhetens dimensioner. Om kortsiktiga ekonomiska aspekter får överordnas andra hänsyn finns risk att såväl sociala och ekologiska som långsiktigt ekonomiska värden förloras. Ett brett synsätt där arkitektur, form, design, konst och kulturarv förenas stärker möjligheten att möta utmaningarna och nå en hållbar samhällsutveckling.

- Kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids
 - Ingen enskild aktör kan på egen hand hantera hela perspektivet. Samverkan behövs för att olika frågor ska kunna belysas och för att skapa helhetssyn.
 - Det är av största betydelse att många har kunskap om den gestaltade livsmiljön och vad som påverkar dess utveckling. Det är också viktigt att det förs ett brett offentligt samtal om det som planeras, byggs, produceras och förvaltas. Hur våra miljöer och deras utformning påverkar människor, vår livskvalitet och en långsiktigt hållbar utveckling är frågor som måste belysas och kunskap om detta måste spridas

- Det offentliga agerar förebildligt
 - Vi skapar bättre miljöer för individ och samhälle och möjliggör lägre förvaltningskostnader på sikt. Det offentliga, kommuner, region och stat, som företräder det allmänna har ett stort ansvar för detta perspektiv.

- Estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas
 - Gestaltning handlar såväl om hur vi tar omhand och utvecklar befintliga miljöer som hur den framtida bebyggelsen ska placeras och utformas. Estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden har stor betydelse för att förstå historiska sammanhang, men bidrar även till att skapa, stärka och utveckla platsens särdrag och kvaliteter. Detta är viktiga delar för att människor ska kunna känna tillhörighet och trygghet i sin livsmiljö.

- Miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla
 - En systematisk tillämpning av universell utformning, som säkerställer att miljöer, produkter och tjänster fungerar för personer i alla åldrar och med olika funktionsförmågor, måste därför vara ambitionen.

- Samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.
 - För att ta till vara potentialen i arkitektur, form, design, konst och kulturarv som verktyg i samhällsbygget krävs förmågan att tänka tvärsektorielt och se till helheten. Det handlar om att i kreativa processer hantera målkonflikter mellan många olika aktörer som till exempel kommuner, länsstyrelse, regioner, nationella myndigheter, vetenskapen, enskilda, företag och organisationer.

Gestaltad livsmiljö och kopplingen till PBL och andra mål

Plan- och bygglagen styr byggandet och reglerar i olika delar bl.a. kvalitet och gestaltning, direkt och indirekt. Lagen nämner inte orden arkitektur, design eller gestaltning, utan använder begreppen ändamålsenlig struktur, estetiskt tilltalande utformning, hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärden, placering och utformning av byggnader, tillgänglighet, användbarhet, lämplig för sitt ändamål samt god färg-, form- och materialverkan. Sammantaget ger dessa formuleringar tydligt stöd för centrala värden i gestaltade livsmiljöer.

Att arbeta med gestaltad livsmiljö kan också vara en nyckel för att nå andra mål såsom miljömål, kulturmiljömål och folkhälsomål.

Gestaltad livsmiljö och landsbygdsutveckling i Norrbotten

Vad innebär gestaltad livsmiljö utifrån Norrbottens förutsättningar? Gestaltad livsmiljö innebär olika saker på stad och landsbygd och mellan olika regioner. Det som är normgivande i staden behöver inte vara norm i glesbygd. Här hör utmaningar gällande landsbygdsutveckling ihop med gestaltningsfrågor. För att frågor om gestaltad livsmiljö även ska vara en aktiv del av glesbygden behöver det offentliga ha en tydligare roll. Det kan till exempel handla om strategiskt viktiga beslut om var samhällsservice och offentliga byggnader placeras. Det kan också vara ett växelspel mellan lokala initiativ för hur den egna orten eller byn ska utvecklas och sen bidrar det offentliga med bidrag och finansiering.

För att skapa gestaltade livsmiljöer i kombination med en samhällsstruktur som bidrar till förbättrad folkhälsa kanske normer om från vilket håll initiativ till planeringen tas måste ifrågasättas. Det offentliga måste våga vara agilt och gå utanför ramen för den offentliga styrmodell för att skapa det som kanske är innovativt eller lyfter fram den unika platsen utifrån medborgarnas syn.

Vad som är hälsofrämjande samhällsplanering hör också tydligt ihop med vad som idag är värdefulla kulturmiljöer och samlingsplatser för service eller föreningsliv. Att skapa identitet i en plats kan förutom att bidra till attraktivitet även bidra till förbättrad folkhälsa då stolthet över sin plats och att "höra hemma" är en viktig parameter för människors välmående. Att inkludera hela samhället och skapa variation i platser är en del av uppdraget för att uppnå gestaltad livsmiljö.

FRILUFTSPOLITISKA MÅL

Sveriges folkhälsopolitik har som mål att skapa förutsättningar i samhället för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen. Flera av målområdena i folkhälsopolitiken har en mer eller mindre tydlig koppling till friluftslivspolitiken. Friluftsliv och naturupplevelser bidrar till viktiga resurser för en god folkhälsa som också kan påverka de skillnader i hälsa som finns mellan olika grupper i befolkningen.

Det övergripande syftet med friluftslivspolitiken är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv, där allemansrätten är en grund för friluftslivet (prop. 2009/10:238).

Det finns 10 friluftspolitiska mål som alla handlar om att utveckla och genomföra åtgärder så att förutsättningarna för friluftslivsutövandet förbättras.

Mål 9 Friluftsliv för god folkhälsa, handlar om att skapa goda förutsättningar så att människor kan vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet.

Ur ett folkhälsoperspektiv är målsättningen dels att fler människor kan komma ut i naturen dels att öka förutsättningarna särskilt för de grupper som löper störst risk för ohälsa.

Tabell över de 10 friluftspolitiska målen med en beskrivning av vad som ska uppnås.

Målformulering	Genom målet vill politiken
1. Tillgänglig natur för alla	Att alla människor ska ha möjlighet att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet.
2. Starkt engagemang och samverkan	Sätta individens personliga val och engagemang i centrum.

Målformulering	Genom målet vill politiken
3. Allemansrätten	Värna allemansrätten och att allmänhet, markägare, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten.
4. Tillgång till natur för friluftsliv	Säkerställa möjligheter till friluftslivet genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande.
5. Attraktiv tätortsnära natur	Värna tillgången till attraktiv natur i och i närheten av tätorter. Allmänheten ska ha tillgång till grönområden och ett tätortsnära landskap med höga frilufts-, natur- och kulturmiljövärden.
6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling	Att friluftsliv och turism bidrar till att stärka den lokala och regionala attraktiviteten och medverkar till en stark, hållbar utveckling och regional tillväxt.
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet	Göra naturområden attraktiva för friluftsliv och rekreation.
8. Ett rikt friluftsliv i skolan	Att förskolor och skolor bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling.
9. Friluftsliv för god folkhälsa	Skapa goda förutsättningar för människor att vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet.
10. God kunskap om friluftslivet	Säkra tillgången till etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv.

Friluftslivet har en betydande roll för folkhälsan. Friluftslivspolitikerna och folkhälsopolitiken kan kopplas samman särskilt tydligt inom nedanstående målområden för folkhälsopolitiken.

Det tidiga livets villkor (folkhälsopolitisk mål nr 1)

Det är viktigt att alla barn får en bra start i livet. Goda uppväxtvillkor som stimulerar deras tidiga utveckling, inlärning och hälsa är avgörande för att uppnå jämlik hälsa som barn och som vuxen. Våra levnadsvanor grundläggs tidigt i livet, vilket också gäller friluftsvanor. Barn som från tidig ålder ges möjlighet till att utveckla känslomässiga band till naturen och till platser kan bli mer positiva till naturen och till att utöva friluftaktiviteter. Detta kan i sin tur skapa ett intresse för naturen i ett större sammanhang och till en hållbar livsstil.

Boende och närmiljö (folkhälsopolitisk mål nr 5)

Ett boende och en närmiljö med bra kvalitet kan fungera som plats för återhämtning och rekreation och fylla en viktig funktion för att bidra till en god och jämlik hälsa. Tillgång till en vardagsnära natur som inkluderar tillgängliga grönområden ger möjlighet till regelbundna besök, vilket har betydelse utifrån flera hälsoaspekter. Den utgör bland annat en plats för möten mellan människor, och en viktig miljö för barns lek och utveckling. Rätt utformad kan den också främja fysisk aktivitet i olika former för både barn och vuxna.

Levnadsvanor (folkhälsopolitisk mål nr 6)

Levnadsvanor är ett centralt område för att uppnå jämlik hälsa. Regeringen har också uttalat ett delmål om – Ett samhälle som främjar ökad fysisk aktivitet och bra matvanor för alla. Stillasittande, övervikt och fetma men även en ökad psykisk ohälsa är några av folkhälsans utmaningar. För att bromsa den negativa utvecklingen behöver närmiljön planeras så att den ger möjlighet och stimulerar till regelbunden motion och hälsosamma levnadsvanor. Fysisk aktivitet, lek, rörelse och friluftsliv som är bra för hälsan främjas till exempel genom att skapa och bevara parker och grönområden, och genom planering och byggande av gång- och cykelvägar.

Samhällsplaneringen har därmed en betydande roll för att skapa de rätta förutsättningarna till en lättillgänglig natur samt tillgång och tillgänglighet till vardags- och bostadsnära naturområden.

Folkhälsoperspektivet har fått ett större genomslag i friluftslivspolitikerna hos myndighetsaktörer på senare år. Naturvårdsverket är samordnande myndighet för uppföljningen av friluftslivspolitikerna, och genomförs tillsammans med Boverket, Folkhälsomyndigheten, Tillväxtverket, Skolverket och Skogsstyrelsen. Folkhälsomyndigheten ansvarar för uppföljningen av mål 9. Friluftsliv för god folkhälsa.

Friluftsliv i Norrbotten

Norrbottens rika natur betyder mycket för norrbottningarna och ett rörligt friluftsliv är en naturlig del av livsstilen i länet. Natur och friluftsliv bidrar till hälsa och välbefinnande, attraktiva miljöer, sociala mötesplatser och ekosystemtjänster.

Natur och friluftsliv utgör grunden för en växande naturturism och är viktigt för länets utveckling. Närheten till naturen och friluftslivet är en viktig del i marknadsföringen av länet, som en del av den norrbottniska livsstilen. I Strategi för hållbar turism och växande besöksnäring betonas även att det som utvecklas för besökare också ska tillgängliggöras för de lokalt boende.

I Norrbotten finns det nästan obegränsad tillgång till natur och friluftsliv i vår närhet, men människor har olika förutsättningar att utöva friluftsliv. Det kan bero på skillnader i kunskap, fysisk förmåga, ålder, ekonomiska förutsättningar eller etnisk härkomst. En angelägen fråga för aktörer i Norrbotten är att tillgängliggöra friluftslivet för alla. Det kan till exempel handla om att områden ska tillgängliggöras via kollektiva färdmedel så att även de som inte är bilburna kan ges möjlighet att få tillgång till natur- och kulturlandskap.

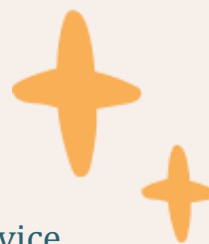
AKTUELL FORSKNING

Hur den fysiska miljön är utformad i våra samhällen och städer, påverkar hur vi arbetar, lever, umgås och förflyttar oss. Det är många faktorer i vår omgivning som påverkar hälsan.

Förhållanden i och vid bostaden, tillgång till samhällsservice, livsmedelsbutiker, samt goda och jämlika kommunikations- och transportmöjligheter har alla stor inverkan. Därutöver påverkas vi av vilka möjligheter det finns för rekreation, naturupplevelser och fysiska aktiviteter, hur grön omgivningen är, hur luftkvaliteten är eller hur bullrigt det är. Viktiga grundförutsättningar för vår hälsa är också att samhället är organiserat så det underlättar kontakter mellan människor från bostadens närmiljö till övriga delar i samhället, samt känslan av inflytande och delaktighet.

Allt detta sammantaget innebär att det inte finns inga enkla beskrivningar eller checklistor, utan det handlar om en bredd av kunskap och förståelse för samhällets tillstånd och människors olika behov. Klart är dock att den rumsliga omgivningen är en del av förutsättningarna för en god hälsa, vilket gör att hälsoaspekterna behöver vara en självklar del av samhällsplaneringen.

Folkhälsomyndigheten har tagit fram rapporten Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa, under år 2021. Där belyses vikten av att planera och bygga hälsofrämjande livsmiljöer för en god och jämlik hälsa i befolkningen. I rapporten finns sammanställd forskning med referenser inom följande ämnesområden:

REFERENSER

Nedan finns en sammanställning av de främsta källor som använts till de olika kapitlen.

Agenda 2030

- [Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling, Regeringen.se](#)
- [Globala målen. 3 God hälsa och välbefinnande.](#)
- [Globala målen. 11 Hållbara städer och samhällen.](#)
- [Hur hänger folkhälsa, social hållbarhet och Agenda 2030 ihop? SKR.se](#)
- [Globala målen, 3: Hälsa och välbefinnande, SKR.se](#)

Regional utveckling

- [En nationell strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020, Regeringskansliet](#)
- [Nationell strategi för hållbar regional utveckling i hela landet 2021–2030, Regeringens skrivelse 2020/21:133](#)
- [Regional utvecklingsstrategi Norrbotten 2030](#)

Folkhälsopolitiska mål

- [En utveckling av det folkhälsopolitiska ramverket](#)
- [God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik, Regeringens proposition 2017/18:249](#)
- [Lagar inom folkhälsoområdet, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Nationella folkhälsomål och målområden, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [På väg mot en god och jämlik hälsa, Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Norrbottens folkhälsostrategi 2018-2026](#)
- [Norrbottens folkhälsostrategi 2018-2026, För en bättre och mer jämlik och jämställd folkhälsa, REGIONAL HANDLINGSPLAN 2018-2022](#)

Nationella miljömål

- <https://www.sverigesmiljomal.se/>
- [Hälsa som drivkraft i miljömålen och för hållbar utveckling \(folkhälsomyndigheten.se\)](#)
- [Åtgärdsprogram för miljö, energi och klimat.pdf \(lansstyrelsen.se\)](#)

Transportpolitiska mål

- [Länstransportplan 2018 2029 Norrbotten.pdf](#)
- [Transportpolitiska mål - Trafikverket](#)
- [Rapport 2020:5 Uppföljning av de transportpolitiska målen 2020 \(trafa.se\)](#)

Plan- och bygglagen

- Plan- och bygglagen (2010:900) [Plan- och bygglag \(2010:900\) Svensk författningssamling 2010:2010:900 t.o.m. SFS 2021:788 - Riksdagen](#)
- Miljöbalken (1998:808) [Miljöbalk \(1998:808\) Svensk författningssamling 1998:1998:808 t.o.m. SFS 2021:1018 - Riksdagen](#)
- [Den hala tvålen - Verktyg och metoder för social hållbarhet i fysisk planering och stadsutveckling, Regeringskansliet, Fi2021/01533.](#)
- [Planera för rörelse! \(boverket.se\)](#)

Mål för bostäder och samhällsbyggande

- [Regional bostadsmarknadsanalys: DBD 2020 3 \(lansstyrelsen.se\)](#)
- [Mål för boende och samhällsplanering - Regeringen.se](#)
- [Planera för rörelse! \(boverket.se\)](#)

Nationella jämställdhetsmål

- [Regeringens politik, jämställdhet. Regeringen.se.](#)
- [Hur hänger folkhälsa, social hållbarhet och Agenda 2030 ihop? SKR.se](#)
- [Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Mål 5: Jämställdhet - Globala målen \(globalamalen.se\)](#)
- [Mål 10: Minskad ojämlikhet - Globala målen \(globalamalen.se\)](#)

Landsbygdspolitik

- [Regeringens politik, jämställdhet. Regeringen.se.](#) En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop (regeringen.se)
- Gestaltad livsmiljö på landsbygden: <https://www.youtube.com/watch?v=dCoVfVHPBY8>
- Bok: En annan landsbygd: om gestaltad livsmiljö på landsbygden – Angelica Åkerman
- [Regionalt serviceprogram 2014-2018.pdf \(norrboten.se\)](#)

Politisk för gestaltad livsmiljö

- [Politik för gestaltad livsmiljö, Prop. 2017/18:110 \(pdf 915 kB\)](#)
- [Politik för gestaltad livsmiljö - Boverket](#)
- Bok: En annan landsbygd: om gestaltad livsmiljö på landsbygden – Angelica Åkerman

Friluftspolitiska mål

- [Mål för friluftslivspolitiken, Regeringens skrivelse 2012/13:51.](#)
- [Sveriges friluftslivsmål, Naturvårdsverket.](#)
- [Friluftsliv för god folkhälsa, Naturvårdsverket.](#)
- [Friluftslivspolitiken, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Måluppföljning för friluftslivet, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Folkhälsopolitiken och friluftslivspolitiken, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Samhällsplaneringens roll för utövande av friluftslivet, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Strategi för hållbar turism och växande besöksnäring, Regeringskansliet.](#)

Aktuell forskning

- [Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [På väg mot en god och jämlik hälsa, Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet, Folkhälsomyndigheten.](#)
- [Människors hälsa i växande städer, Vetenskapliga rådet för Hållbar Utveckling.](#)
- [Hälsofrämjande stadsplanering, Nationella Healthy Cities nätverket, Malmö stad.](#)
- [Den hala tvålen - Verktyg och metoder för social hållbarhet i fysisk planering och stadsutveckling, Regeringskansliet, Fi2021/01533.](#)
- [Healthy Cities Sverige](#)